

**REIDAR
PALMGREN**

**VELI JOTA
MINULLA EI
OLLUT**

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Sitaatit:

s. 18: J. L. Runeberg, ”Sotilaspoika” teoksessa *Vänrikki Stoolin tarinat*,
suom. Paavo Cajander

s. 47 & 218: ”Kansainvälinen”, san. Eugène Pottier,
suom. Otto Wille Kuusinen, Yrjö Elias Sirola, Sulo Wuolijoki ja Pertti Uotila

s. 65: ”Jääkärimarssi”, san. Heikki Nurmio

s. 218: ”Lippulaulu”, san. V. A. Koskenniemi

s. 255 & 347: ”Uusmaalaisten laulu”, san. Kaarlo Terhi

Taiteen edistämiskeskus
Centret för konstfrämjande
Arts Promotion Centre Finland

Teoksen kirjoittamista ovat tukeneet Suomen Kulttuurirahasto,
Taiteen edistämiskeskus ja Otavan Kirjasäätiö.

© Reidar Palmgren ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2024

ISBN 978-951-1-48844-6

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2024

Nöyrät kiitokset:
Juha, Matti, Tiina ja Tero.
Tuomas ja Petri.

Tämän kirjan henkilöhahmoilla ei ole mitään tekemistä
todellisuuden kanssa niin kuin heillä ei
todellisuudessakaan ollut.

– Daniel Katz, *Kun isoisa Suomeen hiihti*

ENSIMMÄINEN
OSA

1. LUKU

Juna kolahti ja jatkoi matkaansa vaappuen kuin kellon heiluri.

Olin nukahtanut. Nyt olin heilahtanut hereille ja katsoin ulos: ohitimme selvästi jonkin pikku aseman. Juna ei edes hiljentänyt.

Nytkö? Olenko kohta perillä? Milloin minun tarinani alkaa? Milloin astun tarinani siihen osaan, jolla on merkitystä?

Onko se tänään? Ehkä se on tänään. Olisipa se tänään.

Loppupalven laikukas maisema vilisti ikkunan takana. Aurinko laski kovaa kyytiä, ja kohta olisi pimeää. Pian olisin perillä. Siellä kaikki alkaisi, ja minä olin valmis.

Olisipa se tänään, minä ajattelin taas. Alkaisipa seikkailu. Tulisipa urheus ja kunnia osalleni. Sota on käynnissä. Se on vapaus-sota, minä olen siinä mukana, eikä minua pelota.

Niin minä silloin ajattelin, niin minä itselleni sanoin ja tar-koitin joka sanaa.

Nimeni on Axel Emil Kannasto. Sukuni nimi oli joskus Kallberg, mutta ruotsalaisuus suomennettiin siitä pois jo ennen minun syntymääni.

Suomalaisuus etsi silloin paitsi omaa maata ja luonnettaan myös sidosta ja tunnetta omasta heimosta. Me Kallbergit valit-simme omamme. Me halusimme kuulua suomalaisiin.

Etunimiini ruotsalaisuus kuitenkin jäi. Emil oli isäni nimi, joka oli kulkenut suvussa jo kauan. Axel taas tarkoittaa akselia: sitä koneen osaa, jonka ympärillä kaikki pyörii.

Nuorena isäni oli ollut kiinnostunut mekaniikasta. Koneissa on tulevaisuus, eikä huomina rakennu auranvarren tai miekan-kahvan varaan. Se rakentuu koneille. Koneissa on tulevaisuuden maailma ja niissä piilee tulevien aikojen voima. Niin hän oli sanonut.

Nelivuotiaana isäni oli rakentanut lennokin, seitsenvuotiaana tuuliviirin, kymmenvuotiaana vesimyllyn ja viisitoistavuotiaana höyrykoneen. Koneista ei kuitenkaan tullut koskaan hänelle ammattia. Ruuvien, muttereiden, mäntien ja vipuvarsiensa sijaan hän liikutteli papereita ja jakeli ohjeita kaupungin rakennusvirastossa koko työuransa, kuolemaansa saakka.

Minun nimiini jäi silti paitsi sukuperintö ja murunen ruotsalaisuutta myös keskeinen osa mekaanisen koneen rakennetta.

Kun varttuisin, saisin asiat pyörimään itseni ympäri. Niin isäni sanoi leikkilinen pilke silmäkulmassaan. Minä olisin akseli kaiken keskellä, eikä minun tarvitsisi kuin istua ja katsella, kun muut syöksyvät hiki hatussa renkaana ympärilläni kuin rattaan-pyörä, mitäs siitä Aksu ajattelet?

Uskon, että vanhempani keksivät nimelleni merkityksen vasta myöhemmin. On vain luonnollista etsiä ja löytää asioista tarkoituksia ja yhteyksiä. Ne tarjoavat mielikuvan, että kaikki olisi osa suunnitelmaa eikä mikään ole sattumanvaraista. Kai-kella, myös vastoinikäymisillä, on kaaoksen keskelläkin jonkinlainen päämäärä.

Tuolla junamatkalla, sodan ja määränpään lähetessä ja mai-semien viuhuessa ruskeina ja lumisina viiruina ohi, minäkin uskoin suunnitelmaan. Minäkin uskoin silloin, ettei sattumaa ole olemassa. Olin vakuuttunut, että kaikella on tarkoitus.

Siitä kaikesta on kokonainen ihmisikä, ja vuosikymmenten mittaan olen saanut kipeästi oppia, ettei asia ole alkuunkaan niin.

Muistan paljon. Olen kuitenkin unohtanut vielä enemmän. Olen unohtanut paljon junamatkasta, mutta myös sitä seuraavista tapahtumista, kohtaamastani miehestä ja meidän välillemme syntyvästä yhteydestä, sodasta, sen seurauksista ja tulevista vuosikymmenistä.

On myös valtavasti asioita, jotka uskon muistavani. Valitettavasti olen väärässä. En muista oikein. Muistan väärin ja paljon on unohtunut, ja siitä olen vielä varmempi kuin muistoistani. Hankalaksi kaiken tekee se, etten tiedä, mitä olen unohtanut.

Myönnän heti näin alkuun, että on myös asioita, joita en kerro. Osaa en kerro siksi, etten niitä muista. Osaa en kerro siksi, etten tahdo. Merkittävän osan jätän kertomatta siksi, etten saa. Tarinani käsittelee merkittäviä tapahtumia, osoitteita, nimiä, sotilasarvoja, kaupunkeja, ammattinimikkeitä, julkisia laitoksia ja monen yksityisen ihmisen yksityisiä elämäntapahtumia, jotka eivät muille kuulu ja joista on parempi vaieta.

Kerron kuitenkin asiat sellaisina kuin ne muistan. Kerron ne sellaisina kuin katson voivani ne kertoa. Kerron ne sellaisina kuin katson ne kertomisen arvoisiksi, ja se jolle tämä ei kelpaa, voi minun puolestani haistaa pitkän paskan ja kertoa oman tarinansa.

Olisipa se tänään, minä ajattelin. Se päivä, jolloin minulla ja teoilani alkaisi olla merkitystä. Ja se oli. Siitä olin vuorenvarma.

Juna hiljensi vauhtia, kolahti taas vaihteeseen, huojahteli hetken ja palasi sitten entiseen nopeuteen ja keinahtelevaan rytmiinsä.

Vaunu tuoksui seikkailulta. Kiskot iskivät kipinää. Lamppu vauunun katossa heilui kuin vene myrskyssä. Juna syöksyi kohti paikkaa, jossa historiaa tehtiin, ja minä olin matkalla kaiken keskelle.

Heiluva peilikuva katsoi vastaan junan ikkunasta. Aurinko oli mennyt mailleen, ja sotilaspukuni valkoinen hihanauha hohti mustaa maisemaa vasten kuin raita marmorina.

Univormun olin saanut varusvarastolta Helsingistä. Ratapihan makasiineilla tuoksui nahka ja öljy, ja päähäni sain suikan, rintani poikki rähinäremmin ja vyötäisilleni leveän nahkavyön, jossa oli messinkihelat ja reikiä isommallekin miehelle kuin minä.

Minulle tarjottiin saappaatkin. Ne olivat kuitenkin kuluneet ja väljät. Sulloin niihin kahdet villasukat, mutta silti ne lonksuivat. Kävelin niillä puoli korttelia kohti kotia, olin taittaa nilkkani ja palasin varastolle. Siellä palautin saappaat ja pitäydyin mielummin omissani.

Olin yhdeksäntoista, hento kuin heinäsiirkka mutta silti aikamies. En ollut varsinainen sotilas, mutta oikean asian palveluksessa kuitenkin. Opiskelin oikeustieteen laitoksella. Edustin siis oikeutta. Valkoinen Suomi kutsui, isänmaa tarvitsi minua ja minä vastasin huutoon.

Isänmaa.

Juna heilui, ja minä ajattelin äitiä ja kotia puutalokorttelissa Heikinkadun varrella Helsingissä. Minun pienen huoneeni ikkuna oli sisäpihan puolella. Ruutujen pinnassa oli kuurankukkia talvisin, ja kesäisin niiden takana kuivui pyykkejä. Ulkokuoneeseen kulki talvella polku kinosten halki.

Minä muistin keittiösyvennyksen ja laskiämpäriin. Muistin kylmät, narisevat lattiat, ruoan jota äiti keitti ja lieden, jota hän siihen käytti. Muistin hiirenloukut komeroiden perillä ja jäkälän, jota laitoimme ikkunaruuutujen väliin pitämään kosteutta poissa. Muistin pihapihlajan, naapurin kanat ja niitä vaanivan, silmäpuolen kissan.

Isän askeleet olivat asialliset, hänen äänensä vakaa ja tyyni. Niitä en kuulisi enää milloinkaan. Muistin hänen ankaran mutta

lempeän kosketuksensa ja erimielisyytemme, joita emme enää koskaan saisi ratkoa.

Lapsena ihailin isääni pohjattomasti. Halusin olla kuin hän, ajatella kuin hän ja näyttääkin häneltä. Joskus polvenkorkuisena kompuroin ympäri asuntoamme isäni liian suuressa takissa. Päässäni oli liian suuri kupuhattu ja jaloissani isän liian suuret kengät, enkä välittänyt vaikka kaaduinkin.

Hän leikitti minua, lauloi lauluja ja vei minut keväisin kalastamaan lohia Helsingin edustalle. Hän opetti, miten vieheeseen tarttunut kala väsytetään pikkuhiljaa, kiirettä pitämättä.

Isä sai minut tuntemaan, että olin hänelle tärkeä, vaikkei sitä koskaan sanonut ääneen.

Sitten vartuin. Suhteemme muuttui. Olin nuorukainen, joten vastustin hänen valtaansa. Kapinoin hänen sääntöjään vastaan. En tiennyt mitä olin tai mitä halusin olla, mutta siitä olin varma, etten halunnut olla kuin isäni. Hän oli väärässä ja vääränlainen. Hän ei ymmärtänyt minua alkuunkaan, ei senkään vertaa kuin minä itse, eikä tuntunut edes yrittävän toisissaan.

Sitten vartuin lisää.

Opin ajattelemaan ilman nuoruuden ehdottomuutta ja kiihkoa. Löysin ajatuksistani virheitä. Isäni ajatuksista taas löysin paljon oikeaa. Ei hän aina oikeassa ollut, mutta usein kuitenkin. Hiljalleen aloin tulla minuksi. En ollut isäni kopio, mutten myöskään hänen vastakohtansa.

Muistan edelleen riidat ja sovut, välirauhat ja välirikot, sovinnot ja selvittämättä jääneet seikat. Muistaessani niitä olen kuitenkin aina vain vakuuttuneempi, että vain luulen tekeväni niin. En muista oikeasti. Olen luonut monet lapsuuden ja nuoruuden hetkistä jälkikäteen, aina uudelleen. Kenties kuvat, jotka mieleeni palaavat, ovatkin enää vain niitä, jotka olen itse sinne piirtänyt.

Jos johonkin olen elämäni aikana oppinut luottamaan, niin siihen miten epäluotettava on muisti. Se on vielä petollisempi kuin meitä ympäröivä maailma, ja siihen me kuitenkin opimme luottamaan.

Junassa istuessani olin kuitenkin vasta matkalla oikeaan aikuisuuteen. Opiskelun olin jo aloittanut ja siinä edennytkin, mutta oikeustieteen opinnot olivat vasta pieni askel. Siirtyminen asepukuun oli harppaus.

Kohta sota olisi ohi ja voitettu. Minä palaisin kotiin. Olin monta kokemusta rikkaampi, ja löytäisin naisen: hän olisi nuori, kaunis ja viaton. Me rakastuisimme. Menisimme naimisiin. Hän avaisi minulle sylinsä, ja se olisi kaiken odottamisen arvoista. Meistä tulisi perhe, ja jonain päivänä meille siunaantuisi lapsiakin, jos Jumala suo.

Olin oikealla tiellä. Juna heilahteli. Ajattelin lakitieteen luentoja ja tenttejä. Ajattelin luentosalin ikkunoista tulvivaa valkoista valoa ja siinä leijuvaa pölyä, kalkittuja seiniä ja liidun kuiskailua taulun pinnalla, papereiden rapinaa ja kylmiä sormia, mustekynän piirtoja ja tahroja luentovihkojen sivuilla.

Ajattelin toiveitani tulevasta urasta. Ajattelin ahkeruuttani, josta sain kehuja ja josta olin ansaitusti ylpeä. Ajattelin menestystä, johon minulla oli hyvät mahdollisuudet.

Muistin Ahlqvistin isällisen katseen. Maisteri kirjoitti minulle kannustavia merkintöjä tenttipaperien marginaaleihin ja tuntuu tietävän oikean vastauksen kaikkeen, mitä osasimme kysyä. Muistin opiskelutoverit ja tuliset, kiehtovat keskustelut osakunnan ruokalassa ja Aleksanterinkadun kahvilassa, jossa maisteri Ahlqvistkin monesti liittyi seuraan. Olimme jonkin suuren äärellä, osa pitkää sivistyksen jatkumoa ja ikiaikaista perintöä, joka ulottui vuosisatojen taakse ja antiikin aikoihin saakka.

Tunsin odotukset, joita minuun kohdistettiin. Muistin tulevaisuuden, joka meitä kaikkia odotti.

Se kaikki oli pyyhkäisty syrjään.

Kapina oli ollut tulossa jo kauan. Me kaikki näimme, miten julmankatkerä viha nosti päätään. Punakaartit varustautuivat ja vahvistuivat, bolševikit tukivat niitä, Venäjältä virtasi agitaattoreita, aseita, rahaa, valheita ja vihaa, ja roskaväki kävi viikko viikolta röyhkeämmäksi.

Minä ja opiskelutoverini kannatimme nopeaa vastaliikettä. Laittomuuteen olisi vastattava raudalla. Kapina olisi nitistettävä nuppuunsa ennen kuin se kasvaisi hedelmäksi. Maisteri Ahlqvistinkin kanta oli selvä. Puoli oli valittava, rajalle ei voinut jäädä, ja hän valitsi laillisuuden tien.

Kotona oli toisin. Isä oli vanha ja mukavuudenhaluinen, halusi hyvää, uskoi johdatukseen, yritti viimeiseen saakka ymmärtää vastapuolta ja vastusti valkokaartien varustautumista. Hän ei halunnut kärjistää tilannetta. Väittelimme siitä. Emme löytäneet sopua. Päädyimme melkein välirikoon.

Sitten väistämätön tapahtui. Esirippu repesi. Punaisten terrori pulppusi yli äyräiden. Kuuliaisia kansalaisia ahdisteltiin ja ryöstettiin. Pappeja murhattiin barbaarisilla tavoilla, kirkot paloivat, kauppoihin murtauduttiin ja naisia ahdisteltiin ja raiskattiin.

Jollei siihen puututtaisi, maassa käynnistyisi vallankumous.

Aseet odottivat teroitettuina, rasvattuina, ladattuina ja valmiina. Suojeluskunta tarttui niihin. Veljeskansamme Saksa vastasi avunpyyntöön, ja jääkärit nousivat maihin Helsingissä.

Isä myönsi olleensa väärässä. Kuin häpeää hyvittääkseen hän liittyi valkoiseen kaartiin saman tien.

Se oli yllätys. Isä lähti sotaan ja minä jäin kotiin. En jäänyt siksi, etten olisi halunnut lähteä, vaan koska jonkun piti jäädä.

Isä hyvästeli minut ja äidin kuin lähtisi viikonlopun viettoon. Sitten hän nousi Helsingin rautatieasemalla junaan muiden mukana. Kun se lähti liikkeelle, hän vilkutti meille ikkunasta ja näytti asepuvussaan ihmeellisen nuorelta. Ehkä se johtui siitä, että hän oli ajanut leukansa sileäksi ja leikannut tukkansa lyhyeksi. Ehkä se johtui siitä, että hän oli matkalla uuteen.

Sinä hetkenä halusin taas olla kuin hän. *Mun isän' oli sotamies, ja nuori, kauniskin.* Juna kaartoi itään päin vieville kiskoille. Kolke ja puuskutus vaimenivat, ja isäni oli poissa.

Äiti vierelläni oli kuin unessa josta ei osannut herätä. Hän tuijotti junan perään sen jo kadottua ja tarttui sitten päähäni. Hän juoksutti sormiaan hiusteni lomassa ja tarkasteli kasvojani kuin ne olisivat vieraat. Vasta kun näki niissä isän piirteet, hän rauhoittui.

Äiti pelkäsi suotta. Minä tiesin odottaa isän paluuta ja rauhoittelin. Pian hän olisi taas luonamme, hän olisi sankari, ja kaikki jatkuisi kuten ennenkin.

Seuraava väistämätön tapahtui Oriveden eteläpuolella keskellä yötä, vain kahta viikkoa myöhemmin.

Keli oli ollut suojainen ja taivas pilvessä, joten kuunvalokaan ei ollut paljastanut etenevää punaista ryhmää. Isä oli herännyt joukkoineen kylmästä ladosta tulitukseen.

Napoleon Bonaparte kirjoitti aikoinaan kello aamukahden urheudesta: sitä näkee ani harvoin, jos koskaan. Unesta yllätettynä ihminen on avuttomimmillaan, ja hänen rohkeutensa heikko. Siihen hetkeen iskeminen on epäreilua ja pelkurimaista, mutta sodassa se on viisasta.

Taistelu oli ollut armoton, lyhyt ja tehokas. Isä oli säännännyt tovereineen pakoon kohti metsänreunaa mutta lyyhistynyt saman tien mutaiselle pellolle, pienelle kaistaleelle tervaleppien eteen.

Osumat olivat tulleet vasempaan reiteen ja oikealle puolen

rintaa. Isä oli tukehtunut omaan vereensä muutamassa minuutissa. Viimeisiä sanoja häneltä ei jäänyt. Hän ei jättänyt viestiä ainoalle pojalleen tai viisasta, kirkasta ajatusta kaiken lopullisuudesta, saati oivallusta siitä, mitä elämä, kuolema, isänmaa tai velvollisuus olivat.

Hänen kasvoillaan oli ollut vain tyhjä, tyrmistynyt ilme. Hän oli lojunut mudassa paskat housussa, naama ravassa ja täydellisen yllätettynä.

Muistin pakahduttavan kivun, kun tieto saavutti meidät.

Se oli kuin nyrkinisku. Minun jalkani notkahtivat. Äidin sydän, joka oli muutenkin herkkä ja hauras, särkyi siihen paikkaan kuin ohut lasipallo. Hänen parkunsa kiiri korttelissa eikä loppunut milloinkaan.

Äiti kuitenkin toipuisi. Niin minä uskoin. Sydän paranisi, ja hänen mielensä vahvistuisi. Hän oli vuoteenoma, mutta ennen pitkää tuska kirkastaisi hänet, ja minulla olisi entistä vahvempi äiti, jonka sielu olisi suurempi ja viisaampi kuin aiemmin.

Sota voitettaisiin, ja isänmaa seisoi ylväänä, ylpeänä ja vakaasti omilla jaloillaan. Isän kuolemalle tulisi hyvitys, sopu ja rauha vallitsisivat ja kaikki olisi korjattu.

Näin minä itselleni sanoin ja tarkoitin joka sanaa.

Käytävän toisella puolella retkotti sotamies harmaassa takissa. Hän oli nostanut reppunsa päänaluseksi ja pitkät jalkansa penkille, ja näytti olevan unessa silmälasiansa takana. Juna tuuditti. Kohta alkoi kuorsaus, eikä mikään antanut aavistaa, että tästä miehestä tulisi elämäni merkittävin tuttavuus.

Minuakin alkoi nukuttaa. Juna vyöryi eteenpäin, jätti pikkuasemat taakseen, lumi tuprusi, taivas oli tähdetön ja määränpää lähenei vääjäämättömästi.

Annoin menneisyyden hälvetä mielestäni. Olin tässä, olin valmis, ja minun tarinani alkaisi nyt. Olin kyydissä eikä minua pelottanut. Tänään se alkaa, minä ajattelin. Se osa, jossa minulla on merkitys, alkaa nyt.

Ne saavat maksaa.

Äkkiä havahduin.

Silmälasipäinen sotilaskin käytävän toiselta puolelta oli herännyt. Hän katsoi minua kulmat koholla odottaen, raapi niskaansa kauluksen alta, löysi jotakin ja viskasi sivuun.

– Niin että olisiko kaverilla tupakkia, sotilas toisti.

Hän riisui suikkansa ja pyyhki kaljua päälakeaan. Minä kaihoin savukerasian taskustani ja vein miehelle. Läheltä katsoen hän näyttikin hyvin nuorelta, melkein poikaselta.

– Axel Kannasto, minä esittäydyin.

– Kiitos. Juu, sinun nimesi minä näinkin papereissa. Opiskelet oikeustiedettä, eikö vain? Samoihin hommiin ollaan menossa, että terve vaan.

Hän kaivoi tikkuja taskustaan. Mies oli saanut samanlaisen kutsun kuin minäkin. Hän oli vastaanottanut samat ohjeet esikunnassa, saanut varusvarastolta ylleen samat varusteet ja vieläpä tiedon minusta.

Hänen saappaansa näyttivät uudenkiiltäviltä. Oliko hänelle tarjottu parempia kuin minulle?

– Urho, hän ojensi kättään. – Urho Kekkonen.

– Morjens.

Puristimme kättä. Hänen kätensä oli lämmin, ja otteensa varma ja luja. Hän laski jalkansa penkiltä, minä pyyhkäisin ravan siltä pois ja istuin hänen viereensä.

– Minä olen ihan lukiopohjalta täällä, hän sanoi. – Kirjoitan ylioppilaaksi keväällä, ja tulen sitten perässä laitokselle, jos

kelpuuttavat. Ja mikseivät kelpuuttaisi, on sinne kehnommatkin päässeet. Että siellä nähdään syksyllä sitten.

Urho raapaisi tikkua. Rikkipää räsähteli ja liekki heijastui silmilaseista. Tupakka syttyi ja savukiehkura näytti tanssivan paikoillaan.

- Pian tämä sota loppuu, minä vakuutin.
- Niinhän nuo väittää.

Ikkunan takana lähestyi loimotus. Kohta näkyviin tuli pelon laidalla ilmiliekeissä roihuava lato. Kuvittelin kuulevani tykkien jylyäkin. Kun se jäi taakse, olin äkkiä tyytyväinen etten ollut yksin.

Urhon kasvot olivat mietteliäät.

- Oletko ennen ollut?
 - En, minä myönsin.
 - Minä jouduin kahakkaan, hän sanoi ja penkoi reppuaan.
- Imatran suunnalla, tuossa talvella. Helveti kun siellä oli kylmä. Mutta rintamalle on matkaa, että tuskin täällä taisteluihin joudutaan, me ei olla täällä ammuskelemassa, sillä minä vain.
- Ei minua pelota.
 - Ei tietenkään. Kohta ollaan perillä. Kelpaako kala?

Ikkunan takana tähdet kirkastuivat. Urho ei odottanut vastausta vaan avasi käärettä ja kertoi, miten oli valmistautunut yliopistoa varten koko talven. Hän oli jo perillä lähestulkoon kaikesta, mitä ensimmäisenä vuonna oikeustieteellisessä opittiin, ja aikoi tulevaisuudessa myös kirjoittaa.

Kysyin, mitä hän kirjoittaisi. Romaanejako? Ei mitään keksittyjä tarinoita, hän korjasi, vaan asiaa. Ehkä hänestä tulisi lehtimies. Sellainen reportteri, joka keskittyisi rikosuutisiin. Se olisi jännittävää. Tai ehkä hän olisi lakimies, joka hoitaisi kaikkein hurjimmat tapaukset, ryöstöt ja murhat.

Minusta ainakin tulee lakimies, minä puolestani kerroin. Tai kenties menisin virkauralle kuten isänikin, saa nyt nähdä. Yliopistolla oli välillä raskasta mutta yleensä ihan mukavaa. Kyllä siellä pärjää kun viitsii hiukan nähdä vaivaa.

Urho pyyhki suupieliään. Sitten hän kertoi, miten odotti jo syksyä ja osakunnan illanviettoja.

- Sinne tulee kuulemma kauneimmat tytöt.
- Niin tulee.
- Tanssitko?
- En minä osaa.
- Minä opetan.

Me nauroimme molemmat, hartiat hytkyivät kuin katrillissa ja me popsimme kalaa, se oli suolaista ja hyvää ja minä kerroin miten puolestani valmistauduin parin viikon päästä pidettävään antiikin yhteiskuntien oikeuskäsitysten tenttiin.

Urho oli lukenut samat kirjat. Hän kaivoi hampaankolosta ruodon ja pohti, että takuulla pärjäisi siinä missä minäkin. Minä nauroin ja puistelilin päätäni, ja sitten me sanailimme hetken siitä, millaista lasten kasvatus oli ollut muinaisessa Spartassa.

Hän kysyi, olivatko opinnot vaikeat. Minä sanoin, että välillä kyllä. Minä kyllä antaisin apua ensi alkuun. Siis jos hän sitä tarvitsisi. Urho julisti selviävänsä itsekin. Hänellä oli Helsingissä jo katsottuna huone, mutta hän ei vielä tuntenut kaupungista kuin vuokraisännän. Otatko lisää kalaa? Sitä on vielä vähän.

Juna alkoi jarruttaa, vaikka määränpäähän oli vielä matkaa. Se teki sitä hitaasti ja pitkään, kuin haluaisi antaa meille vielä hetken aikaa iloita toistemme seurasta, tutustumisesta, nuoruudesta, ilosta, naurusta ja vilpittömästä uskosta elämään, ja siksi pitkitäisi perilletuloa niin kauan kuin pystyi.

Juna tiesi meitä paremmin, mikä edellä odotti.

Lopulta seisoimme soralla puuskuttava juna vierellämme, ja kääntelimme päitämme kuin kaksi emosta eksynnyttä lokinpoikaa.

Kaksi irrallista veturia jyrisi ja kirskui edestakaisin ratapihan kiskoilla. Vaihteen kimpussa hääräsi miehiä. Siinä oli ilmeisesti jokin vika. Me viittilöimme heille, mutta miehet eivät kiinnittäneet meihin huomiota.

Yksi aseman makasiineista oli palanut. Savu kohosi pimeälle taivaalle likaisenharmaana patsaana. Sieraimissa tuntui palavien lumppujen löyhkä. Jostain kaukaa kantautui tykkitulen ääni, kuin kaukainen ukkonen. Urho otti vaistomaisesti askeleen lähemmäs minua.

– Mitäs tämä nyt, hän kysyi.

– Sanos muuta.

– Kai meitä on joku vastassa?

Valonheittäjän kiila kiersi holtittomasti ratapihaa, kuin olisi juovuksissa eikä tietäisi mitä etsi. Kun kiila osui kohdalle, valo häikäisi ja haamukuvat jäivät poukkoilemaan silmissä.

Juna, jolla olimme tulleet, puhisi ja natisi. Sen perässä roikkui umpinainen karjavaunu. Valonheittäjä löysi sen ja pysähtyi.

Sotilasjoukko ilmestyi pimeydestä eikä suonut meihin kuin vilkaisun. Heidän askelluksensa oli tasaista ja huomionsa kiinnittynyt karjavaunuun.

Vaunun ovi riuhaistiin auki. Sotilas huusi komennon. Ovesta alettiin riuhtoa alas miehiä, yksi kerrallaan kirkkaaseen valoon kuin säkkejä. Miehet olivat likaisia, partaisia ja tummasilmäisiä. Yksi horjahti soralle polvilleen ja parahti venäjäksi jotain. Vastaukseksi hän sai selkäänsä potkun. Potku oli raju mutta vailla intohimoa. Tämä ei ollut henkilökohtaista.

Vankeja oli kymmenen. He katosivat sotilaiden edellä jonkin kaupungin kujia kohti. Urho päästi niiskahduksen ja nielaisi. Kesti kauan, ennen kuin minä muistin hengittää.

Sitten meitä kutsuttiin.

Jälkeenpäin olen ajatellut paljon tätä hetkeä. Jos uskoisin korkeamman johdatukseen, tuo huuto olisi ollut selvä merkki. Kun maailma näyttää pimeältä ja pelko on saamassa otteen, kohtalo väläyttää valoa ja osoittaa suunnan.

– Hei! Te siellä!

Voimakas ääni.

– Huhuu!

Iso mies huitoi ja loikki kiskojen, soran ja lumilaikkujen yli. Takin liepeet hehkuivat valonheittäjän loisteessa kuin liekeissä. Miehen askel oli kepeä ja ketterä. Valkoinen hihanauha hohti.

– Teitä jo odotettiin!

Veturi jyrisi miestä kohti, mutta hän väisti sen lähes tanssien. Ilmavirta heilautti takkia kuin viittaa tai purjetta. Hän hymyili. Hymy oli leveä. Urho nosti kätensä lippaan. Minä tein samoin.

– Lepo, mies sanoi ja seisahtui huohottaen kiskoille. Hänen hengityksensä hohti valonheittimen kiilassa kuin savupatsas.

Silloin tunnistin hänet. Olin aavistellutkin, että tällä miehellä oli jotain tekemistä sen kanssa, että kutsukirje oli tullut juuri minulle. Se, että hän oli itsekin paikalla, oli kuitenkin todellinen yllätys.

– Maisteri Ahlqvist, minä sanoin.

– Kannasto, hän tervehti lämpimästi.

Hän oli täällä. Ahlqvist oli täällä. Sydämeni hakkasi. Sitten opettajani käänsi katseensa Urhoon.

– Ja te olette varmaan Kekkonen. Tervetuloa molemmat, hyvä kun tulitte. Teitä jo odotettiin kiini.

– Juna seisoj matkalla, Urho sanoi. – Ne lastasivat vankeja.

– Tiedetään, Ahlqvist sanoi ja taputteli taskujaan. – Mitäpä muuta? Junat on aina myöhässä. Kaikki täällä on myöhässä. Löytisikö pojilta tulta ja tupakkaa? Taisin jättää omani majapaikkaan.

Urho hoputti minua. Etsin ja ojensin tupakan.

Kun sota olisi ohi ja kaikki ennallaan, olisimme oikeustieteen luennolla. Täysi salillinen kuuntelisi maisteri Ahlqvistin puhetta. Hän kertoisi lainsäädäntötyöstä. Hän opettaisi oikeusvaltion periaatetta. Sitten hän näkisi opiskelijoiden joukossa minut ja Urhon. Hän muistaisi nämä hetket. Hän muistaisi, mitä koimme sodassa eikä katsoisi meitä kuin ketä tahansa opiskelijoita vaan kuin taistelutovereita.

Urho raapaisi tikkua. Fosfori räjähteli, ja leimahdukset valaisivat maisterin kasvot. Näin ne ensi kertaa näin läheltä. Hän oli varma, vaalea ja lujapiirteinen, hiukset kuin vehnäpelto. Silmissä asui tyyneys ja hyväntahtoisuus. Rypyt silmäkulmissa kertoivat eletystä elämästä. Hän sai tupakkaansa tulen, imaisi savua ja huokasi helpottuneena.

– Annan parakeilla takaisin, hän sanoi. – Käydään sitä kautta, selvitän matkalla teille samalla vähän tilannetta jos jaksatte. Aamulla aletaan hommiin. Te olette varmaan aika ihmeissänne tästä kaikesta.

– Kyllä me jaksetaan, minä sanoin.

– Meidän pitäisi vissiin ilmoittautua jossakin, Urho sanoi.

– Kyllä vaan, Ahlqvist vakavoitui. – Ilmoittautua pitää. Näyttäkäähän niitä papereita, ne on varmaan teillä mukana.

Me pengoimme taskuun taitellut komennuspaperimme esiin. Hän avasi ne ja yritti lukea, mutta oli liian hämärää.

Hän asteli takaisin kiskoille, minne valonheittäjän keila ulottui paremmin. Siellä hän käänsi paperimme valoon nähdäkseen mitä niissä luki.

– Juu, lähdetään ensin esikuntaan, hän sanoi. – Sammalkorpi on pahalla tuulella, mutta eipä hätäillä. Minä hoidan puhumisen.

Silloin veturi lähestyi häntä kuin suuri, kohti laukkaava eläin. Olin juuri huutamassa varoitusta, mutta Ahlqvist oli huomannut vaaran itsekin. Hän loikkasi sulavasti eteenpäin ja väisti.

– Tällaista täällä on, hän hörähti.

Silloin vastakkaisesta suunnasta syöksyi toinen veturi. Se törmäsi Ahlqvistiin ja suisti hänet alleen, kuin miestä ei olisi koskaan ollutkaan. Rautahirviö ei edes hidastanut. Kuulosti siltä kuin joku olisi paiskannut täyden säkillisen perunoita kaikin voimin päin seinää.

Se, mitä maisteri Ahlqvistista oli jäljellä, höyrysi kiskojen välissä kuin tynnyrillinen teurasjätteitä.

Valonheittimen loisteessa näkyi mytty punaista, silpoutunutta lihaa, valkoisia luunpäitä, veristä kangasta ja vehnäpellon värisiä hiuksia.

2. LUKU

Makasin alapedillä vetoisessa parakissa. Oli yö ja puristin täkkiä. Halusin kotiin ja tahdoin nukkua, ja minun oli kylmä niin sisältä kuin ulkoa. Urho kääntelevi yläpuolellani. Hän oli yhtä valveilla kuin minäkin.

Parakin toisessa päässä paloi kamiina. Sen lämmössä istui korttia lyövien miesten rinki. Tupakansavu leijaili huoneessa, lamppu valaisi pöytää ja pelikortteja, ja miehet peittyivät hohtavaan utuun. Votkapullo kiersi. Joku kopisti piippua. Mukit kolahtelivat. Joku pieraisi pitkään ja hartaasti.

Tapahtumat olivat edenneet kuin painajaisessa.

Emme olleet tienneet mitä tehdä. Olimme pidätelleet huutoa ja pahoinvointia ja poimineet sitten paperimme Ahlqvistin silpoutuneen ruumiin seasta. Sitten olimme saaneet selittää kaiken pahantuulisille upseereille, jotka oli herätetty uniltaan selvittämään tapahtunutta.

Veturinkuljettajaa kuultiin, paikka tähystettiin, päitä puisteltiin, Ahlqvistin perään kirottiin ja meiltä tiukattiin valonheittimen valossa selitystä. Kun sen annoimme, sille kohauteltiin olkapäitä.

Upseerit katsoivat kummissaan toisiaan, mulkoilivat meitä ja kyselivät kuin lauma kuulustelijoita.